

אל: חברי הוועדה המשותפת לדיון בהצעת חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי
מאת: הייעוץ המשפטי לוועדה (בסיוע תחום חקיקה ומחקר משפטי)

מסמך הכנה לקראת הדיון ביום 30.10.17 - הצעת חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי

בדיון שהתקיים ביום 23.10.17, החלה הוועדה לדון בסמלים המובהקים ביותר המבטאים את אופייה היהודי של המדינה במרחב הציבורי. נביא בהמשך את הנוסחים שעלו בדיון בנושאים שהוועדה כבר דנה בהם.

הוועדה תמשיך לדון בסעיפים האמורים, וכן תעבור לדון בסעיף 7 להצעת החוק העוסק בקשר עם התפוצות.

סמלי המדינה

נזכיר כי קיים קונצנזוס רחב יחסית בדבר היותם של סמלי המדינה – הדגל, הסמל, ההמנון, בירת המדינה, לוח השנה של המדינה, יום העצמאות וימי זיכרון של המדינה, וימי השבתון של המדינה - חלק מהותי באופייה היהודי של המדינה. הם מהווים ייצוג מוחשי של אופייה הלאומי וזהותה הייחודית, וביטוי ממשי להיסטוריה ולשאיפות הלאומיות של העם היהודי. כפי שציין בעבר הנשיא ברק:

"מה הם אפוא המאפיינים ה"גרעיניים" המעצבים את הגדרת המיינומום של היות מדינת ישראל מדינה יהודית? מאפיינים אלה הם בעלי היבט ציוני ומורשתי גם יחד... במרכזם עומדת זכותו של כל יהודי לעלות למדינת ישראל, שהיהודים יהו בה רוב; עברית היא שפתה הרשמית המרכזית של המדינה, ועיקר חגייה וסמליה משקפים את תקומתו הלאומית של העם היהודי; מורשת ישראל היא מרכיב מרכזי במורשתה הדתית והתרבותית." (א"ב 11280/02 ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש-עשרה נ' ח"כ טיבי, פ"ד נז(4) 1, פסקה 12 לפסק דינו).

ואכן, כבר כיום, היבטים סמליים אלה מעוגנים בשורה ארוכה של הסדרים חוקיים וחוקתיים. ואולם, מוצע כעת לחוקק את ההסדרים בחוק-יסוד "משוריין", ובכך לרכזם ו"להעלותם" לרמה חוקתית, תוך עריכת שינויים מסוימים בנוסחם. מהלך כזה כמובן יעניק הגנה יתרה לאותם מאפיינים מפני שינוי על ידי המחוקק, וכן יגביל את סמכות הרשות המחוקקת והמבצעת לפגוע בהם או לקבוע להם תנאים, אלא אם יש הסמכה מפורשת לכך בחוק היסוד. מעבר לכך, יש לקחת בחשבון ששינוי זה עשוי להוות בסיס להטלת חובות פעולה על הרשות המבצעת. לכן, גם סעיפים שנראים, במבט ראשון כסעיפים "חגיגיים" גרידא, עשויים להוביל לשינוי המצב הקיים, ויש לתת את הדעת הן לנוסח שלהם, והן לשאלת עצם הכללתם בחוק היסוד.

לבסוף, יש לזכור שסמלי המדינה מבוססים כולם על ההיסטוריה והתרבות היהודית, ואף נבחרו במטרה להדגיש את הייחוד היהודי של המדינה. אף כי מדובר בעניין מקובל במדינות לאום, הוא עלול לעורר תחושת ניכור במידה זו או אחרת אצל חלק מאזרחי המדינה הלא יהודיים. כדי לתת מענה למתח זה, הועלו בעבר (ואף בישיבת הוועדה הקודמת), הצעות שונות למתן מעמד סמלי מסוים גם לאוכלוסייה הלא-יהודית בישראל, ומוצע שהוועדה תיתן דעתה לכך (ראו למשל, גידי ספיר ודניאל סטטמן, "הדתות הלא יהודיות בישראל" מחקרי משפט כח התשע"ג (2012), בעמ' 97; אמנון רובינשטיין וברק מדינה, עקרונות יסוד: המשפט החוקתי של מדינת ישראל, עמ' 336 (מהדורה שישית, 2005)).

בכל הנוגע לסעיף העוסק בקשר עם התפוצות – ראו בהמשך המסמך.

סעיפים שהוועדה דנה בהם

א. דגל, סמל והמנון (סעיף 3 להצעת החוק)

הוועדה דנה בסעיף זה בדיון ביום 23.10.17:

* נוסח יו"ר הוועדה:

3. שם המדינה וסמלי המדינה

(א) שם המדינה הוא "ישראל".

(ב) דגל המדינה הוא לבן, שני פסי תכלת סמוך לשוליו ומגן-דוד תכול במרכזו.

(ג) סמל המדינה הוא מנורת שבעת הקנים, עלי זית בשני צדדיה, והמילה "ישראל" למרגלותיה.

(ד) המנון המדינה הוא "התקווה".

(ה) פרטים לעניין סמלי המדינה ייקבעו בחוק.

חלופה א':

להוסיף: "ו) המדינה רשאית לאמץ סמלים אזרחיים משותפים נוספים."

ב. בירת המדינה

הוועדה דנה בסעיף זה בדיון ביום 23.10.17:

* נוסח יו"ר הוועדה:

4. בירת המדינה

ירושלים השלמה והמאוחדת היא בירת ישראל; הוראות לעניין זה ייקבעו [נוסח חלופי: כאמור] בחוק-יסוד: ירושלים בירת ישראל.

(יש להחליט אם להותיר את הסעיף הזהה בחוק-יסוד: ירושלים בירת ישראל או להשמיט אותו)

חלופה א':

השמטת הסעיף והותרת עיגון בירה המדינה בחוק-יסוד: ירושלים בירת ישראל

חלופה ב':

"ירושלים היא בירת ישראל; הוראות לעניין זה ייקבעו בחוק-יסוד: ירושלים בירת ישראל"

ג. הלוח הרשמי

הוועדה החלה לדון בסעיף זה בדיון ביום 23.10.17:

* נוסח מוצע לדיון:

9. הלוח העברי

הלוח העברי הוא לוח רשמי של המדינה; לצדו ישמש הלוח הלועזי כלוח רשמי; השימוש בלוח העברי והלועזי ייקבעו בחוק.

חלופה ב': הלוח העברי והלוח הלועזי הם הלוחות הרשמיים של המדינה; השימוש בלוחות ייקבעו בחוק.

סעיפים שהוועדה טרם זנה בהם :

ד. חג העצמאות וימי זיכרון

הסעיף המוצע :

- חג העצמאות וימי זיכרון 10. (א) יום העצמאות הוא יום החג הלאומי של המדינה.
- (ב) יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ויום השואה והגבורה הם ימי זיכרון רשמיים של המדינה.

כיום, הימים הלאומיים של המדינה מעוגנים בחוקים ספציפיים: לענייננו, חוק יום העצמאות, התשי"ט-1949; חוק יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, התשכ"ג-1963; וחוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה, התשי"ט-1959. בנוסף, יש חוקים פרטניים גם לעניין יום הזיכרון לבן-גוריון, יום ירושלים, יום הזיכרון ליצחק רבין, יום הרצל, יום זאב ז'בוטינסקי, חג הסיגד, יום לזכרו של רחבעם זאבי, יום לציון היציאה והגירוש של היהודים מארצות ערב ומאיראן, יום העלייה, ויום הניצחון על גרמניה הנאצית.

ויניצקי ושארף, במאמרם על הצעת החוק, טוענים כי "העיגון החוקתי של ימיה הלאומיים של המדינה נדרש כדי למנוע טיעון שלפיו מחמת קיום מיעוטים בישראל ראוי להכיר גם בימים לאומיים אחרים... כך למשל... ביום "הנכבה" (המציין את תבוסת ערביי ארץ ישראל מלחמת העצמאות ומנוסתם ממקום מגוריהם) וביום הנכסה (המציין את תבוסת מדינות ערב במלחמת ששת הימים) כימי אבל לאומיים" (שם, בעמ' 47).

ואולם, נדגיש שלמרות שהסעיף המוצע עשוי להשליך על סוגיה זו, הוא אינו אוסר על ציון ימים אלה, שכן אין הוא מפרט מה המשמעות של היותו יום העצמאות "החג הלאומי".

שאלות לדיון:

- א. מהו המונח המתאים ביותר ליום העצמאות? המונח "החג הלאומי" המוצע בסעיף הוא ביטוי חדש שלא מופיע בחקיקה כיום. האם לא עדיף להשתמש בביטוי "חג המדינה" המופיע כיום בחוק יום העצמאות?
- ב. נזכיר כי בימים הראשונים של המדינה, התנהל ויכוח על השם של היום, והוצעו מספר שמות, כולל "יום המדינה", "חג המדינה", והשם המקורי של היום היה "יום הקוממיות". ואולם, בזמנו הוחלט שלא לקרוא לאותו יום "חג העצמאות" אלא "יום העצמאות". האם לא עדיף להותיר את המונחים "יום העצמאות" ו"חג המדינה" בעינם?
- ג. האם יש להוסיף את התאריכים בהם יצוינו אותם ימים לאומיים (יחד עם הוראה המאפשרת דחיית והקדמת המועדים בחוק, בין אם מפאת השבת או הרצון ל"סוף שבוע ארוך")?
- ד. מה המשמעות של המונח "יום זיכרון רשמי" שמופיע בסעיף קטן (ב) המוצע?

* נוסח מוצע לדיון :

10. יום העצמאות וימי זיכרון

- (א) יום העצמאות הוא חג המדינה [, ויצוין ביום ה' באייר].
- (ב) יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל [, שיצוין ביום ד' באייר], ויום השואה והגבורה [, שיצוין ביום כ"ז בניסן], הם ימי זיכרון רשמיים של המדינה.
- (ג) הוראות בדבר ציון של יום העצמאות וימי הזיכרון, לרבות לעניין הקדמתם ודחייתם [בשל השבת] ייקבעו בחוק.].

ה. ימי שבתון

לשבת ומועדי ישראל יש חשיבות תרבותית ולאומית רבה במדינת ישראל היכולה להצדיק הענקת מעמד חוקתי לימים אלה. כפי שהודגש לא פעם, המשמעות של השבת אינה לאומית-דתית בלבד, אלא יש לה גם משמעות חברתית-סוציאלית, המתבטאת בהגנה המוענקת לזכותם של עובדים למנוחה מעבודתם.

ואולם, כמפורט להלן, הסעיף המוצע יכול להתפרש כשינוי מסוים בהסדר הקיים כיום בחקיקה רגילה, וזאת אף מעבר לעצם המעמד החוקתי המועדף המוענק לו. על הוועדה לתת את הדעת לכך.

הסעיף המוצע:

ימי שבתון 11. ימי השבתון הקבועים במדינת ישראל הם שבת ומועדי ישראל, בהם לא יועסק עובד אלא בתנאים שייקבעו בחוק; בני עדה המוכרת בחוק רשאים לשבות בחגיהם.

כיום סעיף 18א לפקודת סדרי השלטון והמשפט, תש"ח-1948 קובע את ימי המנוחה במדינת ישראל, כך:

"ימי מנוחה

18א. (א) שבת ומועדי ישראל – שני ימי ראש השנה, יום הכיפורים, ראשון ושמייני עצרת של סוכות, ראשון ושביעי של פסח וחג השבועות – **הם ימי המנוחה הקבועים במדינת ישראל.**

לשאינם יהודים הזכות **לקיים ימי מנוחה בשבתם וחגיהם.** חגים אלה ייקבעו לגבי כל עדה על פי החלטת הממשלה שתפורסם ברשומות.
(ב) הוראות חוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א-1951, החלות על המנוחה השבועית יחולו –

- (1) לגבי יהודי - על מועדי ישראל;
- (2) לגבי מי שאינו יהודי – על מועדי ישראל או על חגי עדתו, הכל לפי המקובל עליו.

בנוסף, יש התייחסות לנושא בסעיפים 7 ו-9 לחוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א-1951, העוסקים בשעות המנוחה השבועית, וכן בסעיף 21)249 לפקודת העיריות, העוסק בסמכות של העיריה להסדיר פתיחתם וסגירתם של עסקים בימי מנוחה.

שאלות לדיון:

א. כאמור, במסגרת פקודת סדרי השלטון והמשפט ההתייחסות לשבת ולמועדי ישראל היא כ"**ימי מנוחה**". מדוע מוצע להחליף מונח זה ב"**ימי שבתון**"? בחקיקה הקיימת, המונח "יום שבתון" משמש לתיאור של יום העצמאות או של יום הבחירות דווקא. האם אין מקום להותיר את המינוח הקיים בעינו כדי למנוע קשיים פרשניים עתידיים?

ב. האם יש מקום לפרט מהם "מועדי ישראל"?

ג. צביון השבת במדינת ישראל מעורר מאז ומתמיד מחלוקות ציבוריות רבות. ממש לאחרונה התעורר דיון ציבורי ומשפטי בעניין זה בהקשר של פתיחת עסקים בתל-אביב בשבת (דנג"ץ 3660/17). אופן ניסוחו של

הסעיף המוצע, לפיו, ככלל, "לא יועסק עובד" בשבת ובמועדי ישראל, אלא בתנאים שייקבעו בחוק, עשוי לעורר קשיים פרשניים. על-פי הסעיף, כל עוד אין הוראה חוקית שמפרטת, בצורה פוזיטיבית, מתי מותר לעבוד לעבוד בשבת, הרי שאסור להעסיקו. ואולם, יש חשש שאופן ניסוחו של החוק העיקרי הנוגע בעניין – חוק שעות עבודה ומנוחה – אינו נותן בהכרח מענה מספק להחרגת עובדים מסוימים מתחולת האיסור החוקתי החדש המוצע, מה שעלול ליצור קשיים ואף להוסיף התדיינות משפטית לא מבוטלת בעניין זה. עוד יצוין כי בהצעת החוקה מהכנסת ה-16, הוצע נוסח שלפיו בימי המנוחה לא יועסק אדם, וכן "לא תתקיים פעילות מסחרית או יצרנית" אלא בתנאים שייקבעו בחוק. כלומר, הנוסח שהוצע עסק גם בצביונה של השבת במרחב הציבורי, ולא רק בזכותו של העובד למנוחה באותו יום.

מכל מקום, נוכח הקשיים האמורים, ובהנחה שהוועדה אינה מבקשת כעת לקבוע הסדרים מעשיים לעניין העסקת עובדים ופתיחת עסקים בשבת, או לערוך שינויים בכל הנוגע לצביונה של השבת במרחב הציבורי, נציע כי הסעיף בחוק היסוד לא יקבע הוראה המתייחסת להעסקת עובדים או לצביונה של השבת, אלא יקבע רק מהם ימי המנוחה במדינה, בדומה לנוסח המעוגן כיום בפקודת סדרי השלטון והמשפט.

* נוסח מוצע לדיון:

11. ימי מנוחה

שבת ומועדי ישראל – שני ימי ראש השנה, יום הכיפורים, ראשון ושמיני עצרת של סוכות, ראשון ושביעי של פסח וחג השבועות – הם ימי המנוחה הקבועים במדינת ישראל; למי שאינם יהודים הזכות לקיים ימי מנוחה בשבתם וחגיהם [גרסה ב': בני עדה המוכרת בחוק רשאים לשבות בשבתם וחגיהם]. [פרטים לעניין זה ייקבעו בחוק].

ו. הקשר עם העם היהודי בתפוצות

הסעיף המוצע מדגיש את מחויבותה של המדינה לכל יהודי העולם, ולקהילות יהודיות מחוץ לישראל, וכולל מחויבות לחיזוק זיקתם של יהודי התפוצות למדינה, לשימור מורשתם התרבותית, היסטורית ודתית, וכן למתן הגנה ליהודים הנתונים בצרה בשל יהדותם. בכך הוא נותן ביטוי להיבט מרכזי באופייה ה"יהודי" של המדינה, המקבל ביטוי הן במציאות של ישראל והן באידיאולוגיה המכוננת שלה.

כבר בהכרזת העצמאות הוזכר הקשר בין מדינת ישראל ויהודי התפוצות, ולצד המחויבות "לעליה יהודית ולקניבוץ גלויות", כללה קריאה ל"עם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבניין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל". בהכרזה אף הודגש החשיבות בהקמת "מקלט בטוח" לעם היהודי בדמות מדינה יהודית, וצוין כי "השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל".

בהמשך לכך, ניתן למצוא בחקיקה ובמוסדות המדינה ביטויים שונים לקשר בין מדינת ישראל ויהדות התפוצות. בתחום החקיקה –

חוק השבות, התש"י-1950 - אשר נעסוק בו ביתר הרחבה בישיבות הוועדה הבאות.

חוק מעמדן של ההסתדרות הציונית העולמית ושל הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, התשי"ג-1952 המשמר את מעמדן של ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית כגופים המעורבים, בין היתר, בעליית יהודי התפוצות וכן בחיזוק הזיקה עם יהודי התפוצות (לרבות, תפקידן לעסוק ב"עידוד העלייה, העצמת הזהות היהודית בקרב יהדות התפוצות, העמקת המורשת בישראל ובתפוצות, תכניות ביקור בישראל, שליחות בתפוצות, שותפויות בין יהדות התפוצות וישראל, חינוך בתפוצות והנחלת השפה העברית, התמודדות עם אנטישמיות ושנאה לישראל וטיפול תרבות יהודית בתפוצות" (סעיף 11א(ב)(2) לחוק, שנוסף לחוק בשנת 2017)).

סעיף 13(ב)(2) לחוק העונשין, התשל"ז-1977, המחיל את דיני העונשין של המדינה על עבירות חוץ אשר בוצעו נגד "חיי יהודי, גופו, בריאותו, חירותו או רכושו, באשר הוא יהודי, או רכוש מוסד יהודי, באשר הוא כזה". סעיף זה מבטא באופן המובהק ביותר את המחויבות של המדינה להגנה על יהודי העולם באשר הם יהודים.

בתחום **המוסדי** - הקמת משרד העלייה והקליטה לשם מתן סיוע בקליטת יהודי התפוצות העולים לישראל; הקמת משרד התפוצות העוסק בשמירת הקשר עם הקהילות היהודיות בתפוצות וכן במאבק באנטישמיות.

יודגש כי במשך השנים, וככל שמדינת ישראל התפתחה והתחזקה, גם הקשר של המדינה עם התפוצות התפתח והפך לקשר בעל מאפייני הדדיות רבים יותר, קרי: הקשר אינו מבוסס רק על מתן סיוע של יהודי התפוצות למדינת ישראל ועל קידום עלייה לישראל, אלא גם על המחויבות של המדינה ליהודי העולם במקום מושבם. הסעיף המוצע נותן ביטוי מובהק לכך, בשונה מסעיף 6 להצעה שעניינו בקיבוץ גלויות ובזכותו של כל יהודי לעלות ארצה.

מבט השוואתי ובינלאומי

הזיקה בין מדינת לאום ובין תפוצותיה קיבלה הכרה גם במשפט הבינלאומי, ככל שאותה זיקה אינה פוגעת בריבונות של המדינות שבהן נמצא אותו מיעוט תרבותי/אתני/דתי. כפי שנקבע בהמלצות בולזנו-בוזן (שורה של המלצות שפורסמו בידי הארגון לביטחון ולשיתוף פעולה באירופה (OSCE)) (בהתבסס בעיקר על דוח ועדת ונציה (גוף מיעץ למועצת אירופה בתחום המשפט החוקתי) בנושא העדפת מיעוטים לאומיים בידי מדינות זיקה):

"4. למדינות יכול להיות אינטרס – ואף אחריות חוקתית מוצהרת – לתמוך באנשים ששייכים למיעוט לאומי שמצויים במדינות אחרות על בסיס אתני, תרבותי, לשוני, דתי, היסטורי או קשרים אחרים. יחד עם זאת, אין משמעות הדבר כי למדינות אלה יש זכות במשפט הבינלאומי להפעיל סמכויות שיפוט על אנשים אלה בשטחן של מדינות אחרות ללא הסכמת מדינות אלה."

אותן המלצות מדגישות שההטבות שניתנות לבני הקבוצה במדינה אחרת חייבות להינתן בצורה שוויונית (בתוך אותה קבוצה) ובצורה מידתית.

ואכן, ניתן למצוא בחוקות של מדינות שונות בעולם ביטויים לזיקה בין המדינה ובין קהילות שנמצאות מחוץ לתחום המדינה ושיש להן זיקה למדינת המקור (kin-state). לעתים מדובר בזיקה **לבני הלאום** שהוא קבוצת הרוב במדינה, ולעתים מדובר בהתייחסות **לאזרחי המדינה** החיים מחוץ לגבולותיה.

ניתן לסווג ביטויים אלה **לארבע** קבוצות עיקריות, כשבחלק מהמדינות ניתן לראות שילוב של מרכיבים אלה:

(1) **הוראות כלליות העוסקות בחיזוק הקשרים בין מדינת המקור והקהילות המצויות מחוץ למדינה** – כך למשל, החוקה הארמנית קובעת כי הרפובליקה "תפעל במסגרת העקרונות והנורמות של המשפט הבינלאומי כדי לטפח

את הקשרים (fostering relations) עם התפוצה הארמנית" (סעיף 11 לחוקה); החוקה הסלובנית קובעת כי סלובניה "תטפח (foster) את קשריהם" של המיעוטים הלאומיים הילידיים הסלובניים במדינות שכנות, של המהגרים הסלובניים (emigrants) ושל אזרחים שעובדים מחוץ למדינה, עם המולדת הסלובנית (סעיף 5 לחוקה).

2) **הוראות העוסקות בסיוע בשימור התרבות והזהות של מדינת המקור** – כך למשל, החוקה ההונגרית מבטאת את מחויבות המדינה "לסייע במאמציהם של הונגרים הנמצאים מחוץ למדינה לשמר את זהותם ההונגרית" (סעיף D לפרק החוקה העוסק בהקמת המדינה); החוקה המקדונית קובעת כי הרפובליקה המקדונית "תסייע בהתפתחותם התרבותית" של בני העם המקדוני החיים במדינות שכנות (לרבות מקדונים לשעבר) (סעיף 49 לחוקה). החוקה הפולנית קובעת כי הרפובליקה הפולנית תסייע לפולנים החיים מחוץ למדינה "לשמר את זיקתם עם המורשת הלאומית-תרבותית שלהם (national cultural heritage)" (סעיף 6(2) לחוקה).

3) **הוראות העוסקות במתן הגנה או אחריות לגורלם של הקהילות הנמצאות מחוץ למדינה** – כך למשל, החוקה היוונית קובעת כי "המדינה מחויבת לדאוג (must take care) ליוונים שהיגרו מהמדינה (emigrant Greeks)" (סעיף 108 לחוקה); החוקה הסרבית מבטאת את מחויבות המדינה "להגן על הזכויות והאינטרסים של אזרחיה החיים מחוץ למדינה" (סעיף 13 לחוקה).

4) **הוראות הנוגעות למתן זכאות לאזרחות או תושבות במדינת המקור** – כך למשל, חוק האזרחות הגרמני קובע הוראות שמקנות אזרחות לא רק מכוח לידה בגרמניה, אלא גם לצאצאים של בעלי אזרחות גרמנית (ללא קשר למקום הלידה), ובחוק הבסיסי קבועות הוראות שמרחיבות את הזכות לאזרחות גרמנית גם למי שאיבדו אותה במהלך מלחמת העולם השנייה¹; החוקה הפולנית כוללת הוראה בדבר הזכות של כל מי שמוצאו הפולני אושר לפי חוק להתיישב באופן קבוע בפולין (סעיף 52(5) לחוקה).

הסעיף המוצע (לפי הנוסח המעודכן):

- | | | | |
|-----|---|-----|----------------------------|
| (א) | המדינה תפעל לחיזוק הזיקה בין ישראל ובין יהדות התפוצות. | 87. | הקשר עם העם היהודי בתפוצות |
| (ב) | המדינה תפעל לשימור המורשת התרבותית, ההיסטורית והדתית של העם היהודי בקרב יהדות התפוצות. | | |
| (ג) | המדינה תשקוד על שלומם של בני העם היהודי תשיט יד לבני העם היהודי הנתונים בצרה ובשביה בשל יהדותם. | | |

שאלות לדיון:

א. אף כי ניתן לפרש את הסעיף המוצע כסעיף הצהרתי בעיקרו, ניתן אף לפרשו ככזה המטיל חובות פוזיטיביות על המדינה לפעול לחיזוק הקשר עם התפוצות, לשימור המורשת של העם היהודי, או לשמור על שלומם של יהודים הנתונים בצרה. ככל שהסעיף יפורש בצורה זו, הוא יכול להוביל בעתיד עותרים פוטנציאליים לפנות לבית המשפט בבקשה לקבל סעד נגד חקיקה או החלטות של הרשות המבצעת, או

¹ The German Nationality Act, articles 1-5, 7; Basic Law for the Federal Republic of Germany, Article 116.

אף לקבל סעד המחייב הקצאת משאבים בתחומים מסוימים, על יסוד החובות המפורטות בסעיף. **לפנ,**
מוצע לשקול ניסוח "רד" יחסית, שיעניק למחוקק ולרשות המבצעת גמישות רבה בהכרעות בעניין זה.

ב. הסעיף המוצע נוקט במונח הידוע "יהדות התפוצות". ואולם, מונח זה מופיע בדבר חקיקה רק בחוק מעמדן של ההסתדרות הציונית העולמית ושל הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, התשי"ג-1952. בהצעת החוקה שנדונה בכנסת ה-16, הוצע השימוש במונחים "בני העם היהודי בכל מקום שהם" ו-"קהילות יהודיות בעולם". יצוין כי המונח "תפוצות" מעורר לעתים התנגדות בקהילות יהודיות בעולם, הרואות בו מימד ביקורתי, ועל הוועדה לתת לכך את הדעת, ולקבוע מהו המונח המתאים ביותר בטקסט החוקתי.

ג. סעיף קטן (ב) המוצע מתייחס ל"שימור" המורשת, שהוא מונח שצופה פני עבר; מוצע לשקול לעשות שימוש במונח "טיפוח" המורשת, שהוא מונח צופה פני עתיד המקובל יותר בחוקות אחרות בעולם. כמו כן, נציע לשקול שימוש במונח "מורשת ישראל", שהוא מונח כללי שאינו פירוט ספציפי של המורשת התרבותית, ההיסטורית והדתית.

ד. מוצע להוסיף התייחסות גם **לאזרחים** המצויים מחוץ למדינה, בדומה לחוקות אחרות שהוזכרו לעיל.

ה. עוד מוצע לדון בשאלה האם מדינת ישראל מחויבת לשקוד על שלומם של יהודים כאשר הם נתונים בצרה, גם כשמצוקתם איננה "בשל יהדותם" אלא בשל נסיבות אחרות, למשל, בשל אסון טבע שאירע במקום מושבם.

ו. מוצע לשקול החלפת סדר הסעיפים הקטנים כדי לתת ביטוי בראש ובראשונה למתן הגנה ליהודים המצויים בצרה, ורק לאחר מכן להיבטים של זיקה כללית ושימור תרבותי.

*** נוסח מוצע לדיון:**

8. הקשר עם העם היהודי [בעולם/בתפוצות] / גרסה ב': זיקות חוץ

(א) המדינה תשקוד על שלומם / תחתור לשלומם [של אזרחיה ושל] בני העם היהודי הנתונים בצרה ובשביה [בשל יהדותם].

(ב) המדינה תפעל לחיזוק הזיקה/ תפעל לטיפוח הזיקה/ תפעל לשימור הקשרים בין ישראל לבין יהדות התפוצות/ הקהילות היהודיות בעולם / בני העם היהודי בכל מקום שהם.

(ג) המדינה תפעל לשימור/ לטיפוח של המורשת התרבותית, וההיסטורית והדתית של העם היהודי /מורשת ישראל בקרב יהדות התפוצות/ הקהילות היהודיות בעולם.